קען דאָס געלד. און אַזוי פיהרען זיי זיך ביז אויף היינטיגען טאָג. צווישען זייערע מעמבערס געפינט זיך אַ ספּעציעלער גבאי פאַר דעם צוועק. פאַר די לעצטע 20—25 יאָהר איז זיך מתעסק אַ איד אַ האָרעפּאַשניק, אַן אָרימער פּרעסער אברהם אליעזר רודיצקי, וואָס גיט זיך אָפּ פּ ר י י וו י ל י ג צו זאַמלען די געלד פאַר דער ישיבה און שיקט יאָהר־איין יאָהר־אויס אַ היבשע סומע.

דאָס פיהרט צום געדאַנק, אַז אין אַזאַ לאַנדסמאַנשאַפטען־בוך איז דער פּלאַץ אויך פאַר „ג י י ס ט י ג ע לאַנדסמאַנשאַפטען", פאַר חברות און אַלאַמניי־אָרגאַניזאַציעס, וואָס האָבען זיך אָרגאַניזירט למשל צו שטיצען ישיבות פון דער אַלטער היים ווי טעלז, סלאָבאָדקאַ, ראַדין, מיר און אַנדערע. זיי האָבען אויך זייערע אייגענע לעידים אַקזילערים. די פון מירער ישיבה האָט אין 1936 אַרויסגעגעבען אַ זשורנאַל לכבוד דעם 122 יאָהריגען קיום פון דער ישיבה. מסתמא מוז זיין נאָך אויסגאַבען, וואָס איז מיר ניט באַקאַנט.

אויך די וועלטליכע אידען האָבען אַזעלכע „גייסטיגע לאַנדסמאַנשאַפטען". וואָס איז דער אַמאַפּטייל פון ייוו"א, אויב ניט אַ „גייסטיגע לאַנדסמאַנשאַפט" פאַר דעם ייוו"א אין ווילנע? און מיט וואָס איז אַ גייסטיגע לאַנדסמאַנשאַפט אַנדערש ווי אַזוי אַ לאַנדסמאַנשאַפט?

חוץ די פאַרשיידענע אַרבייטען וואָס איך דערמאָן, געפינען זיך אין לאַנדסמאַנשאַפטען־בוך נאָך אַ צאָל אַרטיקלען, שטודיעס, פון וועלכע איך וויל דאָ דערמאָנען נאָר די צוויי: מנשה וואַקסער: פאָלקלאָר פון אידישע ישובים און די אַנטאָלאָגיע. וואַקסער'ס אַרטיקעל טראָגט אַ פּרעטענציעזען נאָמען. אין דער אמת'ן ווערט אין איהם באַהאַנדעלט נאָר די צונעמען פון די ישובים און דאָס אויך וואָלט כדאי געווען צו באַצייכענען מיט אַ שטערענדעל די אַבסאָלוט נייע צונעמענישען וואָס פּרילוצקי האָט ניט אין זיינע זאַמעלביכער. (אגב „קעלצער קאַמיניציעס" איז ניט אַ „שטיינערדיגער ערדשיכט", נאָר מ ו י ע ר ס, ווי ס'האָט שוין באַמערקט פּרילוצקי).

דער פאָלקלאָר פון אידישע ישובים באַדאַרף נאָך אויפסניי באַאַרבייט ווערען און וואו איז דאָ אַזאַ מעגליכקייט פאַר דעם ווי אין ניו יאָרק, דער „קבוץ גליות" פון טויזענדער לאַנדסמאַנשאַפטען און אַלע אידישע שבטים? ! באַזונדערס זאָל דערמאָנט ווערען די „אַנטאָלאָגיע פון לאַנדסמאַנשאַפט־פּאָעזיע אין דער אַמעריקאַנער אידישער דיכטונג". פאַר דער אַנטאָלאָגיע קומט אַ קורצער פאָרוואָרט.

איך זעה נאָר ניט איין, צו וואָס איז די באַזונדערע באַטאָנונג אַז „צווישען די פּאָעטען אין דער זאַמלונג צעהלט זיך אַ גרויסע צאָהל פּראָלעטאַרישע דיכטער" און דאָס ציהען דווקא ספּעציעלע אויפמערקזאַמקייט צו אַ יונגען פּראָלעטאַרישען פּאָעט, וואָס איז „אויפדערצויגען אין פּראָלעטפען, און אויף דעם פּראָלעטאַרישען רעוואָלוציאָנערען וועלט־באַנעם" און ביי איהם וועט דער לייענער געפינען „אַן עכטע ליד פון אַ אידישען ישוב אין דער אַלטער היים".

אָהן צינזען דער „פּראָלעטאַרישער רעוואָלוציע" קען מען אפילו, ווייזט אויס, ניט אויסקומען אין אַזאַ אומשולדיגער אַנטאָלאָגיע ווי פון לאַנדסמאַנשאַפט־פּאָעזיע . . .

אָט דאָ האָט מען געפונען אַ געלעגענהייט אַריינצושמוגלען אַביסעל סאָוויעטישע מאָטיוון און זינגען „שירה" ווי:

„אויפ'ן ברודער־קבר פון די שטעטלדיגע ערשטע רויט־אַרמייער
בליהען בלומען אויס אַ רויטען כערפּ און האַמער;
ווייבער שלעפּען פולע קאַשיקעס פון מאַרק
און שעלטען ביז'ן דריטען דור אין טאַטענס־טאַטען אַלע קרעמער..."

אין אַ בוך פון לאַנדסמאַנשאַפטען, וואָס באַשטעהט אויף געוויס פון אַ היבש ביסעל קרעמער . . . האָט מען עס אַריינגעשטעלט די אויבענציטירטע שורות, אָדער גאָר אַזוינע „טיפזיניגע" ווייסער פערזען:

„נאָר ליב געהאַט האָט מען נאָר דעם שעיך אַוראַמען (אברהם'ן)
וואָס איז מיט זיינע ווייבער און קעפּסווייבער
אין מאַמריין (ממרא) געלעגען און פאַר דער גאַנצער וועלט
איצכאַק־יאַנקעף־זאַמען (יצחק יעקב) געפּלאַנצט...

אָבער די זאַמלונג אַליין איז ווערטפול און שטעלט צונויף „אַ לירישען דאָקומענט" פון אונזערע אַלטע היימען מעבר לים.

דאָס בוך „די אידישע לאַנדסמאַנשאַפטען פון ניו יאָרק" איז דאָך אַ וויכטיג ווערק, אַ נוצליך האַנדבוך, אַ פּיאָנערען אַרבייט, וואָס נאָר אַ מלוכה־אונטערשטיצונג האָט דאָס געקענט דערמעגליכען.

ווי אַלע אַרבייטען פון דעם סאָרט, איז זי ניט פריי פון חסרונות, בלויזען, אומפּינקטליכקייטען א. אז. וו. אָבער אין גאַנצען גענומען איז דאָס אַ ווירדיגער דענקמאָל פאַר די אידישע לאַנדסמאַנשאַפטען.

דער י. ל. פּרץ שרייבער פאַראיין איז ווערט באַגריסט צו ווערען פאַר אַרויסגעבען דעם נוצליכען האַנד־בוך.

לאָמיר האָפען, אַז דאָס בוך וועט אָנרעגען צו ווייטערדיגע אַרבייטען אויף דעם געביט. ס'פאָדערט זיך אַ המשך. ס'איז געמאַכט געוואָרען אַ גוטע התחלה. די פאָרטזעצונג פון דער שטודיע באַדאַרף זיך נעמען דער אַמאַפּטייל פון ייוו"א צוזאַמען מיט דער „אידישער צענטראַלער ביבליאָטעק און אַרכיוו".

ס'איז דאָ אָרט פאַר אַ צווייטען באַנד, וואָס זאָל טאַקע אַרומנעמען לאַנדסמאַנשאַפטען פון אַלע אידישע שבטים, ניט נאָר דעם אידיש־שפּרעכענדען, ווי די לאַדינאָ־ריידענדיגע עלעמענטען, אָריענטאַלע גרופּען און פון מערב אייראָפּעאישע לענדער און ניט נאָר פון ניו יאָרק אַליין, נאָר פון אַלע פאַראייניגטע שטאַטען. בקצור, אַ צווייטען לאַנדסמאַנשאַפטען־בוך פון די אידען אין אַמעריקע.

ס

י. באַשעווים

I

מ. בורשטין: „ביי די טייכען פון מאַזאָוויע" (אַ שטעטעל)

אַרויסגעגעבען ביי דער מיטהילף פון פּ. ע. נ.־קלוב, וואַרשע, 1937.

מ. בורשטין איז באַקאַנט דורך זיינע צוויי ביכער „אויף די חורבות פון פּלוינע" און „גורל". אין דעם ערשטען בוך האָט בורשטין געשילדערט דעם עקאָנאָמישען און קולטורעלען חורבן פון אַ אידיש שטעטעל אין פּוילען, וואָס ער האָט אָנגערופען „פּלוינע". אין „גורל" האָט בורשטין באַשריבען די אַנטוויקלונג און דעם אונטערגאַנג פון אַן אַסימילירטער אידישער פאַמיליע. אין דעם איצטיגען בוך האָט מ. בורשטין פונסנייע געפּרואווט איבערגעבען די פאַנאַנדערפאַלונג פון אַ אידיש שטעטעל, וואָס ער רופט „סמאָלין", און וואָס געפינט זיך ביים ברעג ווייסעל, ערגעץ ניט ווייט פון וואַרשע. זינט מ. בורשטין האָט אָנגעשריבען זיין ערשט בוך, איז דאָס אידישע שטעטעל אין פּוילען געגאַנגען האַכטיג באַרג־אַראָפּ. סמאָלין שטעהט אונטער'ן צייכען פון פּערמאַנענטער פּאַניק. דער פּאַסטאָר פון סמאָלין (אין דער געגענט וואוינען אַ סך דייטשען) פאָרט דריי מאָל אין יאָר קיין נאַצי־דייטשלאַנד. יעדען מאָנטאָג און דאָנערשטאָג ווערען אידען באַפאַלען פון גויים. אין לעצטען קאַפּיטעל קומט פאַר דער לאַנג־געאַנטער פּאָגראָם. צוליב פאַרשטענדליכע מאָטיוון, האָט מ. בורשטין געלאָזט פאַרקומען דעם פּאָגראָם ערגעץ אין... כינע, אין אַ כינעזיש שטעטעל מיט'ן נאָמען סאַ־מאַ־לין. אַ טייפון בושעוועט דריי טעג איבער

סאַ־מאַ־לין, און די קרבנות זיינען די „בינעזער": ישראל'טשע בלימעלעס, זיין אייניקעל גאָלדע און אַ קולי, וואָס מ'רופט בערטשיק שמאַטע...

אין די הונדערט עטליכע־און־אַכציג זייטלעך, וואָס דאָס בוך אַנטהאַלט, האָט מ. בורשטין זיך באַמיהט אַרויסצופירען אַלע יענע לייט, וואָס דאַרפען זיין טיפּיש פאַר אַזאַ שטעטעל ווי סמאַלין. מיר האָבען דאָ דעם רב „וואָס קומט־אָפּ מיט אַן אונערקע און אַ שוואַרץ שטיקעל ברויט" („די קאָמאָדע איז פאַרלעגט מיט פופצעהן הונדערט העפטען, געשריבענע חיבורים"), און זיין טאָכטער, באַלטשע, אַ מיידעל, וואָס „האָט קנייטשען אויפ'ן יונגען שטערן און קאָן פון אויסענווייניג גאַנץ פרויד'ן" (!); ישראל'טשע בלימעלע'ס, „אַ הויכער, ברייט־פּלייציגער זקן מיט אַ שטערן געפאַלדעוועט ווי אַ מאַנגל־ברעט", „אַמאָל אַ גרויסער אייזנהייסער, היינט אַרבייט ער בלויז אויף עולם־הבא", און זיין איידעם, שמואל לוויוויטשער, דער סמאַלינער ראש הקהל; בערטשיק שמאַטע און אברהמ'על „טרפה'נע יאַטקע", וואָס „שטעהען אַנגעטאָן אין הויכע שטיוועל, די לעדערנע דאַשקעס גלאַנצען איבער די רויטע פּנים'ער, וואָס זענען אַנגעגאָסען מיט פרישקייט און גבורה", און „גרונם מיינע צרות", וואָס איז „געבליבען ביי אַ ווייב מיט זעקס קינדער און אַ צעבראָכען קאַשע־מילכעל". צווישען די צעהנדליגער אַנדערע סמאַלינער לייט, מיט וועלכע דער מחבר פּראָוואָט אונז באַקענען, איז אויך פאַראַן אַ איד הערש לוסטיק, דער סמאַלינער געשווארענער אָפּטימיסט, אַ פאָלקס־מענש, וואָס איז אַלעמאָל לוסטיג, שרעקט זיך נישט — נישט פאַר קיין קלעפּ, נישט פאַר קיין נויט, און וואָס ווערט שפּעטער אויסגעקליבען פון „עמך" פאַר אַ פּרנס, אַ דאָזער.

די הויפּט־העלדען זענען דאָקטאָר גבריל פּריוועך און זיין קוזינע גאָלדע. „וואָס טוט גבריאל פּריוועך, דער דאָקטאָר אָהן פּראַקטיק אין סמאַלין?" — פרעגט דער מחבר, און ער ענטפערט: „נאָך צוועלף יאָר אַרומוואַלגערען זיך אין דער גרויסער שטאָט, האָט גבריאל פּריוועך גענומען זיין האַרט קישען, פאַרפּאַקט דעם דאָקטאָר־דיפּלאָם אין דער לייוועטענער וואַליזע און צוריקגעקומען קיין סמאַלין". „צוועלף יאָר האָט גבריאל געלעבט אין אַקאַדעמישע הייזער, געגעסען אין סטודענטען־קיכען. ביבליאָטעקען, קאָנדיציעס, קלובען, בעלער, סטודענטינס. אַמאָל האָט ער זיך אויסגעקליבען אַ פריינדין, אַן אַנדערש מאָל האָט מען אים אויסגעקליבען. אַלץ איז אַריבער ווי אַ חלום אין אַ זומער־נאַכט. איצט איז ער אַן אַרבייטסלאָזער דאָקטאָר, וואָס איז געקומען צו דער משפחה".

אַ מאָדנער דאָקטאָר איז ער, אָט דער גבריאל. ערשטענס שילדערט איהם בורשטין פאַר אַ גוואַלדיגען אידעלמאַן. ניט נאָר געהט ער צו אָרימע קראַנקע אומזיסט, נאָר ער גיט נאָך צו עטליכע גילדען אויף אַ מעדיצין. צווייטענס האָט ער אַ פּאָעטישע נשמה, האָט פיינט די גרויסע שטאָט און האָט ליב סמאַלין. „ער וועט זאָגען צו די סמאַלינער אַזוי: „„וואָס בין איך שולדיג, אַז כ'בין אַ דאָקטאָר? צי דערפאַר מוז איך אָפּקומען מיינע יאָרען אין דער גרויסער שטאָט, נישט וויסען דעם טעם פון משפחה? אַז שבע, גאָלדע'ס מאַמע, לאַכט, איז עס אַ פרעהליכער ניגון. אַז כאַשע מיט'ן בלינדען אויג וויינט, איז עס אויך אַ ניגון, אַן אומעטיגער ניגון. ער גבריאל פּריוועך, געהט־אויס פאַר אַ ניגון"... דריטענס איז דאָקטאָר פּריוועס גלאַט אַ שטיק אַסקעט, אַ צדיק. אָט, האָט ער גלייך פון ערשטען בליק זיך פאַרליבט אין זיין קוזינע גאָלדע. אַן אַנדערער מאַנסביל אויף דאָקטאָר גבריאל'ס פּלאַץ וואָלט זיך ערקלערט דעם מיידעל אין ליבע, וואָלט געגאַנגען צו טאַטע־מאַמע, געוועזן אייפערזיכטיג, גערעדט פון תכליתים, אָדער מאָלע וואָס אַ פאַרליבטען קען אַלץ איינפאַלען צו טאָן! ער וואָלט, אַמוועניגסטען, געוואָלט וויסען, וואָס דאָס מיידעל טראַכט וועגען איהם, האָט זי איהם אויך ליב, אָדער נישט? אָבער דאָקטאָר גבריאל פּריוועך איז אַזאַ שטילער מענש, אַזאַ פּאַסיווע נאַטור, אַז ער טוט איבערהויפּט גאָרנישט. אויף זייטעל 67 זאָגט ער, וואָס אמת, צו גאָלדע'ן: „וואָס טויגען דיר חבר'טאָרינס? זעה ווי שעהן די נאַכט איז, ווי עס שמעקען די ביימער אין וואַלד!" אָבער גאָלדע הויבט מיט די אַקסלען און ענטפערט: „און וואָס האָט מען פון דעם וואַלד? איך וויל ליבערשט פאָרען קאַ' וואַרשע". נאָך אָט־דעם געשפּרעך געהען אַוועק עטליכע צענדליג זייטען און די לעזער האָבען נישט קיין אַנונג וואָס דאָקטאָר פּריוועך טוט, ווי ער לעבט און וואָס ער פּלאַנט צו טאָן אין דער צוקונפט. אויף זייט 138 הויבט זיך אָן אַ קאַפּיטעל, וואָס טראָגט דעם נאָמען: „גבריאל וועט נישט חתונה האָבען". „אידען מעהרען זיך צופיל, טענה'ן די שונאים. גוט, ער, גבריאל, וועט נישט חתונה האָבען". דער פעטער, ישראל בלימעלע'ס קומט צו גבריאל'ן פרעגען אַן עצה וועגען אַ שידוך פאַר גאָלדע'ן, מ'רעדט גאָלדע'ן אַ בחור, וואָס לערנט זיך אויף שחיטה; אַ בחור, וואָס האָט סמיכה אויף רבנות און מיט אַ בעקער'ס אַ זוהן. אָבער גבריאל שווייגט.

„וואָס האָט ער צו ענטפערען — (זאָגט דער מחבר אין זיין נאָמען) — אַז אים ווילט זיך שרייען, בייסען פאַר כעס! ער קריצט שטילערהייט מיט די ציין. אַ ים מיט ביטערניש האָט זיך ביי איהם אָנגעזאַמעלט פון די (...) צייטונגס־איבערשריפטען. ער פיהלט, גבריאל, אַז דאָס איז ניט קיין שנאה. מען פאַראַכטעט אים".

אַ חתן קומט צו־פאָרען צו גאָלדע'ן אויף אַ זעהעניץ, אָבער ס'ווערט דערפון גאָרנישט. גאָלדע אַנטלויפט אין וואַלד אַריין. „אויף אַ שטעמל פון אַן אַלטען דעמב זיצט גבריאל פּריוועך, איר קוזין, פאַרטיפט אין אַ דאָקטאָר־בוך". ווען ער דערוויסט זיך, אַז אַ חתן איז געקומען אָנקוקען גאָלדע'ן, ווערט ער ענדליך בייז. „סמאַלין האָט אים אָפּגענאַרט". „ער, גבריאל, געהט זיך אום אַזוי איידעל מיט סמאַלין, שווינט גאָלדע'ן, און וואָלט וועלען, אַז די גאַנצע וועלט זאָל אים לויבען דערפאַר. נייז, די סמאַלינער זענען אומדאַנקבאַרע מענשען". אין וואַלד קומט פאַר עפּעס העכסט־ראָמאַנטישעס, און אויף זייטעל 172 דערוויסען מיר זיך, אַז גבריאל און גאָלדע זיינען שוין, מיט מזל, מאַן־און־ווייב. אָבער מיט עטליכע זייטלעך שפּעטער קומט פאַר דער פּאָגראָם און גאָלדע ווערט גע'הרג'עט. דאָס לעצטע קאַפּיטעל טראָגט דעם נאָמען: „גבריאל בלייבט אין סאַ־מאַ־לין". אָט ווי דער שרייבער שילדערט די לאַגע:

„צווישען די מענגע אידען געהט גבריאל, ווי אַ פרעמדער. וואָס קער ער זיך אָן מיט די דאָזיגע מענשען? זייערע שוואַרצע בערד שרעקען איהם איצט מיט דער ווייטקייט פון פאַרגעהן. ער האָט געוואָלט אין זיך דערוואַרימען דאָס משפחה־געפיהל און געקומען קיין סאַ־מאַ־לין. ער איז געקומען דאָ אָהער אויפמאַנען זיין קינדהייט און באַצאָלען עפּעס אַ חוב, אָבער וואָס איז דען סאַמאַלין? צוויי הונדערט קרומע צעפּלאַצטע הייזלעך, וואָס מ'דאַרף זיי איינוואַרפען"... „וואָס האָט ער, גבריאל פּריוועך, דער דאָקטאָר און איראָפּעער, מיט דעם אַלעם צו טאָן?... זיין בלייבען אין סאַמאַלין האָט שוין מעהר קיין זין נישט".

ווער איז דאָקטאָר פּריוועך? איז ער אַ משל? איז ער דער סימבאָל פון דער אידישער אינטעליגענץ אין פּוילען? איז ער דער גאַסט אויף אַ וויל, וואָס זעהט אויף אַ מיל? אפשר די פאַרקערפּערטע אידעע פון אומקערען זיך אין געטאָ? וואָס גבריאל פּריוועך האָט ניט געזאָלט מיט זיך פאָרשטעלען, האָט ער פריער פון אַלץ געדאַרפט עקזיסטירען, האַנדלען, האָבען כאַראַקטער, פּערזענליכקייט. אָבער דאָקטאָר פּריוועך, ווי בורשטין שטעלט איהם פאָר, איז ניט קיין לעבעדיגער מענש.

ער איז אויך ניט קיין גייסט, וואָרים א גייסט דאַרף האָבען זיין גייסטיגע עקזיסטענץ, זיין רוחניות'דיגע אינדיווידואַליטעט. בורשטינ'ס דאָקטאָר פּריווער איז גיכער א מין ליטעראַרישער גולם, וועלכען דער מחבר האָט ניט געקאָנט לעבעדיג מאַכען דורך אַ קינסטלערישען שם־המפורש, און ער איז געבליבען טינט און פּאַפּיר פון אָנהויב ביז'ן סוף. ניט מען ווייסט צו וואָס אייגענטליך ער איז געקומען, ניט — פאַרוואָס ער בלייבט; ניט זיין ליבע האָט ממשות; ניט עס איז דאָ וועלכע עס איז קאָנסעקווענץ אין זיינע רייד, האַנדלונגען, טראַכטענישען. אַנשטאָט צו זיין דער רוקען־ביין פון דעם בונד, איז ער אַרויסגעקומען אַ שאָטען, אָהן דער מיסטעריע פון א שאָטען. אָט הויבט זיך אָן איין קאַפּיטעל מיט די ווערטער: „גבריאל לייענט מוסר־ספרים". „דאָס טויג ניט, וואָרענט איהם עמיצער, דאָס איז די שטים פון דעם „בראַצלאַווער". דו מוזט דיר, גבריאל, געפינען אַ וועג, צנורות — שטעהט דאָרטען געשריבען — רערען אַזעלכע, דורך וועלכע דער סם זאָל ארויס, אויסגעוועפּט ווערען" א. א. וו. אָבער דער לייענער הויבט ניט אָן צו וויסען ווי עס קומען צו דעם דאָקטאָר מוסר־ספרים, וואָס פאַר א שייכות ער האָט מיט דעם „בראַצלאַווער" און מיט „צנורות". עס איז ניטאָ אין דאָקטאָר פּריווער'ס מעשים קיין שפּור פון קאָנטינואיטעט, יענער פאַרבאָרגענער צוזאַמענהאַנג, וואָס אַנטפּלעקט די פּערזענליכקייט. פונקט אַזאַ טאַבולאַ ראַזאַ איז גאָלדע, זיין קוזינע. זי האָט געדאַרפט צו זיין, ווי מ'זעהט, א סאָרט מירעלע הורוויץ אַלאַ בערגלסאָנ'ס „נאָך אַלעמען", א באַלעבאַטישע טאָכטער, וואָס קוקט ארויס דורכ'ן פענסטער, שטעהט אין שידוכים און בענקט נאָך דער גרויסער וועלט. אָבער דער מחבר באַהאַלט זי אויס פאַר דעם לייענער, גלייך ווי ער באַהאַלט אויס איהר חבר'טע באַלטשע, די פּרווידיאַנערין, דעם סמאַלינער רב'ס טאָכטער, וואָס „קאָן גאַנץ פרויד'ן אויף אויסענווענינג". אגב קומט אויס, לויט בורשטינ'ען, אַז פרויד האָט געלעגט דאָס גאַנצע שווערגעוויכט אויף די גע'ירשנ'טע אייגענשאַפטען, אויף דעם ירושה־געזעץ. באַלטשע זאָגט: „אַלץ טייטשט ער מיר אויס, פרויד. איך בין אויף דעם שפּור פון ירושה־אייגענשאַפטען, וואָס כ'האָב איבערגענומען פון מיין פאָטער". און אויף אַן אַנדער אָרט: „באַלטשע באַהאַלט זיך אויס, גראָבט אַלץ טיפער און אַנטדעקט וואָס אמאָל מעהר שוואכקייטען, אינסטינקטען און ירושה־אייגענשאַפטען, וואָס זי האָט איבערגענומען פון פאָטער'ס צד און פון מוטער'ס צד." „זי, אָבער, באַלטשע, האָט ניט קיין שטים צו זינגען, זי קאָן ניט מאָלען, האָט אויך ניט די פאַנטאַזיע פון א דיכטערין. לויט פרויד'ן קומט אויס, אַז זי האָט א קראַנקע פאַנטאַזיע"(!)

בעסער ווי די אינטעליגענטען קומען ארויס אין בוך די פּרימיטיווערע לייט פון סמאַלין. מען זעהט מעהר אָדער ווייניגער ישראל'טשע בלימעלע'ס, דעם זקן, וואָס פאַרקערפּערט מיט זיך די סמאַלינער איינגעזעסענקייט און טראַדיציע, און זיין ווייב זיסעלע, די אַלטע קאָקעטקע, וואָס לאָזט ארויסקוקען א לאָק פון אונטער'ן שייטעל, און רעדט דייטשמעריש; הערש לוסטיק דער „סאַדאָווניק", וואָס זיין בטחון און הומאָר שטעהען איהם ביי אין אַלע נויטען, און צוועטל, א לייכטזיניג טעמפּעראַמענטפול מיידעל, א שטריקערין, וואָס פירט א זינדיגע ליבע מיט בערטשיק שמאַטע און שטעלט דערנאָך צו א ממזר איהר מאַן הערשל קאַמאַשענמאַכער; „גרונם מיינע צרות", וואָס דריקט אויס די גאַנצע הילפלאָזיגקייט און שלים־מזל'דיגקייט פון דעם פאַרלוירענעם אידישען לופט־מענש און זיין ווייב „באַשע מיט'ן בלינדען אויג", וואָס מאָנט פרנסה ביי איהר לאָ־יוצלח'דיגען מאַן און איהר ווייטסטער חלום איז — א קרעמעל, אַן אָפענע טיר אין מאַרק אריין... מ. בורשטין קאָן אָט־דעם טייל פון די סמאַלינער איינוואוינער אויסגעצייכענט; עס זייגען איהם באַקאַנט אַלע זייערע נויטען און האָפנונגען; זייער עקשנות'דיגער ווילען צו עקזיסטירען ניט געקוקט דערויף, וואָס זיי זיינען, דוכט זיך, פאַראורטיילט לויט אַלע שטאַנדפּונקטען, און די אינערליכע צערודערטקייט און פאַרלוירענקייט, וואָס קומט פון לעבען מיט נסים. מ. בורשטין האָט אָבער ניט באַשריבען ברייטער דעם לעבענס־שטייגער פון אָט־די העלדען און ניט געגעבען קיין פול בילד פון זייער שווערען, העראָאישען קאַמף. פון בלעטעל צו בלעטעל קומען צו אַלץ נייע העלדען, און דער מחבר האָט פּשוט ניט געהאַט גענוג פּלאַץ אויף זיין שמאָלער לייווענט זיך אָפּצושטעלען לענגער ביי איינעם פון זיי. אַ איד מיט'ן נאָמען בער פּייטאָלאָוויטש הענגט זיך אויף, ווייל פּריצים האָבען איהם אָנגעזעצט געלד, אָבער דער לייענער האָט איהם רעכט ניט געזעהן לעבען. מ־ר דערוויסען זיך, אַז ער האָט איבערגעלאָזט בילדער, אַנטיקען, און א טאָכטער „רוזשקע", א בלייכע, ווי אַ ווייסע סטאַטוע, זיצט א נישט־הינעדיגע. איהרע אויגען זיינען קאַלט, דאָס פּנים — פאַרשטיינערט, עס טיילט זיך פון איהר אָפּ א פירשטליכער שטאָלץ". פאַראַן דאָרטען א בחור א קאָמוניסט, וואָס געהט זיצען אין תפיסה, אָבער דער מחבר ווידמעט איהם בלויז עטליכע שורות. פאַראַן אַן אויפגעקומענער גביר, יאָסעל קאַטאַזשאַן, א פּוילישער בורגמייסטער, וואָס טרויערט נאָכ'ן געשטאָרבענעם ווייב און טרינקט שנאַפּס, א אידענע שרה גיטעל די אלמנה, וואָס האָט א האַרץ־פעלער, מיר באַגעגענען פון מאָל צו מאָל די נעמען חנא בעקער, איטשע טשאַפּ דער בריוון־שרייבער, לייזער קודניק, און ס'ווערט עפּעס דערמאָנט וועגען א דייטש וויטבראָט, וואָס זיין טאָכטער בערטא האָט אונלעגאַלע קינדער, וועלכע ווערען געשמיסען און פאַרשלאָסען אין אַ „קאַלטער סטאַדאָלע", אָבער בורשטין דערצעהלט אונז וועגען דעם אין עטליכע זאַצען. אַלץ אין דעם בוך איז פראַגמענטאַריש, אָפּגעריסען. די העלדען פּלאָנטערען זיך, ערשיינען אויף אַ ווייל, פאַרשווינדען, און זייערע האַנדלונגען זיינען אומגעריכט, פּלוצלונג. דער מאַטעריאַל איז אַנגעוואָרפען, ניט אַנטוויקעלט, ניט באַאַרבייט. נאָכ'ן איבערלייענען דאָס בוך בלייבט אַן א ל ג ע מ י י נ ע ר איינדרוק, ווי מ'וואָלט געכאַפּט א קוק אויפ'ן שטעטל פאַרבייפאָרענדיג... דער שטאָף, מיט וועלכען דער מחבר האָט זיך באַנוצט, איז פאַר איהם צו־אַקטועל, צו־נאָהענט. עס פעלט דיסטאַנץ און פּערספּעקטיוו. די געשעהענישען זיינען גענומען אין „פּראָצעס פון ווערען", בערגסאָניש גערעדט. „ביי די טייכען פון מאַזאָוויע" איז גיכער א צוואָרפענע כראָניק, א דאָקומענט פון דער צייט, ווי אַ ראָמאַן, אַן איינהייטליך און פאַרענדיגט ווערק.

II

ב. דעמבלין: „וועסט־סאַיד"

ראָמאַן, 1938, 201 זייטען.

נישט נאָר איז דער נאָמען פון ב. דעמבלינ'ס בוך א נישט־אידישער, אַן ענגלישער, נאָר אויך די העלדען פון דעם ווערק זיינען אַלע גויים. עס איז אַ געשיכטע וועגען אַן אַלטען אַרבייטסלאָזען מאַן, דזשים וואַיט, אַן ענגלענדער, וואָס איז אין די יונגע יאָהרען אַראָפּגעקומען פון ליווערפּול אין די פאַראייניגטע שטאַטען. אַלע יאָהרען האָט דזשים וואַיט שווער געאַרבייט און אויסגעהאַלטען אַ פאַמיליע. אָבער אויף די עלטערע יאָהרען האָט ער ביסלאַכווייז פאַרלוירען דעם לעצטען אַנשפּאַר אין לעבען. דאָס ווייב איז געשטאָרבען. קיין אַרבייט האָט ער מעהר נישט באַקומען. פון דער וואוינונג ווערט ער ארויס־

נעוואָרפען. פון די פיר זיהן, וואָס ער האָט, האָבען איהם דריי איינגאַנצען פאַרלאָזט, און ער ווייסט אפילו נישט וואו זיי זיינען אַהינגעקומען. עס האַלט דערביי, אַז דזשים וואַיט זאָל שטאַרבען אין גאַס פון הונגער און קעלט, אָבער דזשים וואַיט גיט זיך אַזוי גיך נישט אונטער. שלעפּענדיג זיך אַרום איבער ניו־יאָרק און זוכענדיג אַ פּלאַץ וואו איבערצושלאָפען אַ קאַלטע הערבסט־נאַכט, אַנטדעקט ער צווישען די בערג־מיסט ביים ברעג פון „האַדסאָן" אַ „שטיין, וואָס איז געשטאַנען דריי פערטעל איינגעגראָבען אין וויכען באָדען, און איין פערטעל איז געשטאַנען דיבאַם ווי אַ האַרמאַט, נאָר אַרויפצושיסען צו די הויכע וואוויל־געבאַליעטע הייזער אויף ריווערסאַיד דראַיוו". אַט דער שטיין ווערט אַ פונדאַמענט פון אַ הייזעל, וואָס דזשים וואַיט בויט אויס אויף די מיסט־בערג, אַ הייזעל צונויפגעקלאַפּט פון אַלטע ברעטער, שטיקער בלעך.

דזשים וואַיט איז אָבער נישט איינער. עס איז די צייט פון דער „רעפּרעשאָן". דעם קריזיס. און טויזענטער ווי דזשים וואַיט, זיינען געבליבען אין גאַס. באַלד וואַקסט אויף אויף די מיסט־בערג אַ גאַנצער ישוב, און דזשים וואַיט ווערט אויסגעקליבען פאַר דעם בורגמייסטער, דעם „מעיאָר". אָבער אין ניכען הויבען אַז די רייכע שכנים פון ריווערסאַיד דראַיוו צו קוקען קרום אויף אָט־דעם קבצנישען גן־עדן. עס העלפט אַפילו נישט דזשים וואַיט'ס שתדלנות ביי „טעמעני", די ניו יאָרקער שטאָט־טאַטעס.

דזשים וואַיט ווערט פונסניי אַרויסגעשליידערט אויף דער גאַס, צוזאַמען מיט אַ הוהן, „טשיקי", וואָס דער אַלטער האָט געהאָדעוועט, עס זאָל זיין היימליכער אין דעם שטיבעל.

דאָס בוך ענדיגט זיך מיט דעם בילד, ווי דזשים וואַיט טוט אַ גלעט דער הוהן איבער'ן קעפּעל און פרעגט: „וועל, טשיקי, וואו געהט מען איצט?"...

„וועסט־סאַיד" איז אַ סאָציאַלער ראָמאַן, אָבער נישט פון יענעם סאָרט סאָציאַליסטיש־צוגעשפּיצטע, פּראָלעט־פּענישע ביכער, וואו בורזשויען צאַפּען פּראָלעטאַריש בלוט עמערווייז און באַוואוסטזיניגע פּראָלעטאַריער האַלטען אין איין מאַכען דעמאָנסטראַציעס און זאָגען אויף אויסנווייניג גאַנצע שטיקער קאַרל מאַרקס, לענין, סטאַלין. דזשים וואַיט איז נישט קיין סאָציאַליסט און האָט פיינט ראַדיקאַליזם. דזשים וואַיט, לויט ווי דעמבלין שילדערט איהם, איז איבערהויפּט נישט קיין כאַראַקטער, וואָס עס לוינט זיך וועגען איהם צו שרייבען ביכער. ער איז אַ גוטמוטיגער, פּרימיטיווער אַלטער מאַן, אַ גרויער מענש, אפילו שוין אַביסעל צופיל גרוי. ב. דעמבלין האָט וואַרשיינליך געוואָלט, אַז זיין העלד זאָל הונדערט פּראָצענט מיט זיך סימבאָליזירען דאָס פשוט'ע פאָלק, די מאַסע.

ב. דעמבלינ'ס ראָמאַן איז פון אָנהויב ביז צום סוף אַ שווערע אָנקלאַגע געגען אַ גרויזאַמען סיסטעם, וואו עס איז מעגליך, אַז אַן אַלטער אויסגעאַרבייטער מענש זאָל אַרויסגעוואָרפען ווערען אויף דער גאַס; געגען אַ סדום, וואו דאָס רשעות איז אַזוי קונציג פאַנאַנדערגעטיילט, אַז עס איז קיינמאָל נישטאָ אַזעלכער, אויף וועמען אָנצואווייזען, אַז ער איז דער שולדיגער. קיינער באַזונדער האָט דזשים וואַיט'ן כלומרשט נישט געוואָלט טאָן קיין שלעכטס, אָבער אַלע צוזאַמען האָבען איהם איבערגעלאָזט אין אַ קאַלטער נאַכט הונגעריג און אָהן אַ בעט. און אַלע צוזאַמען האָבען שפּעטער באַשלאָסען, אַז זייןביידעל אויף די מיסט־בערג ביים האַדסאָן דאַרף אויסגעגליכען ווערען מיט דער ערד. עס איז זעלטען צו טרעפען אַ בוך, וואו די סאָציאַלע טענדענץ קומט אַרויס אַזוי קלאָר און איבערצייגענד.

פון דערצעהלערישען, קינסטלערישען שטאַנדפּונקט, איז דאָס בוך נישט איינהייטליך. דער העלד, דזשים וואַיט, איז נישט געזעהן פון דער נאָהענט, דורך אַן אַנאַליטיש אויג, וואָס מוז אַנטדעקען אין יעדען מענש אינדיווידואַליטעט. ער איז גיכער אָנגעצייכענט סכעמאַטיש. עס פעהלען אין דער באַשרייבונג וועגען איהם יענע שטריכען און איינצעלהייטען, דורך וועלכע מיר דערזעהען דעם העלד, זיינע מעגליכקייטען און גרעניצען; אַלע יענע אײדעלע צייכענס, וואָס טיילען אָפּ איין מענשען פון דעם אַנדערען און גיבען יעדען איינעם זיין פּנים אין טיפערען זין פון וואָרט. עס איז אמת, אַז דזשים וואַיט איז אַן איינפאַכער מענש, אַן אומגעבילדעטער, לאָמיר זאָגען — אַ פלאַכער. אָבער דאָס הייסט נישט, אַז דער מחבר דאַרף איהם נעמען פלאַך. פונקט אַזוי אויבערפלעכליך קומט אַרויס דעם אַלטענ'ס זוהן, דזשאָו, דער טרעמפּ, מיט וועלכען דער אַלטער באַגעגענט זיך אין די ערשטע היימלאָזע טעג, און דאָס מיידעל, וויוויען, מיט וועלכער דזשאָו טרעפט זיך און פאַרליבט זיך אין איהר.

ב. דעמבלין ווייזט אַרויס אין דעם בוך, אַז ער אַליין האָט גוט געקאָנט די העלדען פון זיין ווערק; ער קאָן דאָס לעבען פון טרעמפּס; ער דערצעהלט אונז נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה, נאָר פּאַסירונגען, וואָס זיינען איהם גוט באַקאַנט. ער דערוועקט אין דעם לייענער צוטרוי. אָבער ער האָט נישט געמאַכט קיין אָנשטרענגונגען אַריינצודרינגען אינ'ם איינע־ליכען לעבען פון זיינע העלדען, אָנצואווייזען אויף יענע פּסיכישע פאַקטאָרען, וואָס גיסען זיך צונויף מיט די אויסערליכע באַדינגונגען, און מאַכען פון דעם מענש דאָס, וואָס ער איז. מען פאַרענדיגט לייענען דאָס בוך מיט דעם געפיהל, אַז מענשען קאָנען דאָך נישט זיין אַזוי פּשוט און פּרימיטיוו, ווי זיי ווערען דאָ געשילדערט. דזשים וואַיט, ווי דעמבלין שילדערט איהם, איז נישט בלויז אַן אָרימאַן, נאָר אויך גייסטיג אָרעם, גייסטיג נאַקעט. אינ'ם סוף בוך איז פאַראַן אַ סצענע ווי דער יונגער דזשאָו נעמט אַריין צום פאָטער אין קעמערל זיין מיידעל וויוויען, און דער אַלטער הויבט זיך אָן צו פאַרליבען אין איהר, אין זיין זוהנ'ס געליבטער, וואָס איז, אַגב, שוואַנגער. געוויס איז דאָס אַ שטאַרקע טעמע, מיט גרויסע מעגליכקייטען, אָבער ב. דעמבלין האָט זי נישט אויסגענוצט, נישט אָפּגעשאַצט. ער האָט נישט געפונען די מיטלען ווי אַזוי איבערצוגעבען אַזאַ פּלאָנטער. ער פאַלט אַפילו אַריין אין מליצה און טוט אַ זאָג:

„אין דער צייט, ווען דזשאָו און וויוויען האָבען געמיינט, אַז דער פּאַפּ שלאָפט, און האָבען געטרונקען פּריי פון זייער יונגער ליבע, מיט וועלכער ביידע האָבען געשווימט איבער די ברעגעס, איז ער געלעגען ביי זיך אויפ'ן געלעגער אָהן אָטעם, אַן אַהינגעריסענער, און מיטגעטרונקען פון זייערע צוויי בעכערס דעם זיסען פּיינליכען גענוס."

פון שטאַנדפּונקט פון שפּראַך, האָט ב. דעמבלין געהאַט פאַר זיך אַ שווערען פּראָבלעם. די העלדען רעדען אין לעבען נישט קיין אידיש, נאָר ענגליש, און, וואַרשיינליך, אַ ספּעציפישען ענגליש, „סלענג". וואָלט דער ראָמאַן געשריבען געוואָרען אויף ענגליש, וואָלטען די געשפּרעכען, וועלכע די העלדען פיהרען, געקאָנט צוגעבען צו דער באַשרייבונג אַ סך קאָליר. אָבער ב. דעמבלין האָט דאָך נישט געקאָנט אָנפילען דאָס בוך מיט ענגלישען דיאַלאָג, און ער האָט דערפאַר געמוזט איבערזעצען די רייד אויף אידיש. ווען דער באַלעבאָס פון הויז פרעגט דזשים וואַיט'ן ווי עס געהט איהם, ענטפערט דער אַלטער: „אַזוי, נישט צום פאַרזינדיגען". עס וואָלט געווען אַ גאַנץ גוטער ענטפער פאַר אַ אידען, אָבער ווען דזשים וואַיט זאָגט עס, קומט עס אַרויס היבש אומנאַטירליך. פונקט אַזוי מאָדנע איז צו לייענען ווי איין טרעמפּ זאָגט צום אַנדערען: „לאָרסאָן, זיי מוחל, דאָ וועל איך דיר ווייזען וואו מען כאַפּט זיך אַרויף אויפ'ן צוג". זעהר פיל אויסדרוקען אין דעם בוך זיינען,

ווידער, א ו ו ע ר ט ע ר ל י כ ע איבערזעצונג פון ענגליש. „איך האלט זיך אוועק פון די באמס"; „ארומהענגען ביז פארנאכט"; „איך גיב איהם קרעדיט"; „הענגען אבער ארום אזוי פיל יונגע אינגלאד"; „פאר דיר ווארט א ווארעם בעט" (אנשטאט „אויף דיר"); „שטעה נישט מיט דעם אלטען מנובל" (בלייב נישט מיט איהם, ווערט דא געמיינט); „א, פאפ, דו ביזט א טייערער". דאס זיינען אבער אלץ פעלערען, וואס קאנען פארריכט ווערען אין א צווייטער אויפלאגע.

ב. דעמבלינ'ס בוך האט, אמת, פיל פעלערען, אבער עס האט אויך א סך מעלות. דאס בוך איז געשריבען עהרליך, מיט א שטילען הומאר, מענשליך אין זייער טענדענץ, און די געשיכטע, וואס ווערט דא דערצעהלט, איז אזעלכע, וואס לאזט זיך נישט פארגעסען.

אין די וויי טערדיגע ווערק, וואס ב. דעמבלין וועט, לאמיר האפען, שרייבען, דארף ער בלויז געדענקען, אז דער סאציאלער, און אפילו טענדענציעזער געבוי פון א ווערק, באקומט נאר דאמאלס א זין, אויב די העלדען זיינען גלייכצייטיג אינדיווידועל אויפגעפאסט. דוכט זיך, לודוויג בערנע האט עס געזאגט: „דער מענש איז נישט אזוי א ד ע ר אזוי, נאר אזוי א ו ן אזוי". מיר קאנען עס פאראפראזירען: „דער מענש איז נים א ד ע ר סאציאל, א ד ע ר אינדיווידועל, נאר ס א י סאציאל און ס א י אינדיווידועל.

די רעדאקציע, די שרייבער און די לעזער

א בריף פון אונזער חשוב'ען מיטארבייטער שאול גינזבורג, וועגען דר. א. טשעריקאווער'ס ארטיקעל אין פאריגען נומער „צוקונפט".

געשעצטע פריינט!

אין ארטיקעל „אידישע בונטען געגען די גזירות פון ניקאלאי דעם ערשטען", אין מערץ־נומער פון „צוקונפט", באריהרט א. טשעריקאווער די פראגע מכח די „שטראף־רעקרוטען", וואס מען האט גענומען פון אידען אין ניקאלאי דעם ערשטענס צייטען, און וועגען די קהלס־לייט, וואס מען פלעגט דאן אבגעבען אין מיליטער־דינסט פאר חובות אין רעקרוטען, און ער שרייבט צווישען אנדערע זאכען: „וועגען איינעם אזא מארטירער, וועלכער איז אריינגעפאלען אין דער צאל „פאליטישע פארברעכער", ווערט דערצעהלט אין די זכרונות פון א. ב ן ־ ד ו ר. די מעשה באציהט זיך צום אנהויב פון די 60־ער יארען, דאס מיינט שוין צו די צ י י ט ע ן פ ו ן א ל ע ק ס א נ ד ע ר ד ע ם צ ו ו י ט ע ן, וואס ביי אידען זיינען זיי פארווינט ווי א „גאלדענע תקופה". אין ארשע, מאהילעווער גובערניע, איז געוועזן א „ניעדאבאר" (א חסר) פון יענער צאל רעקרוטען, וואס קהל האט געמוזט צושטעלען: איז אנגעקומען א פארשטעהער פון דער מאכט מיט סאלדאטען און האט באשטראפט דאס שטעטעל מיט א דאפעלטער צאל רעקרוטען... דאך האט מען די שטראף־נארמע ניט אויסגעפילט. האט מען ארעסטירט די קהלס־לייט, זיי געשמידט אין קייטען און איינגעזעצט אין תפיסה. צווישען די ארעסטירטע איז אויך געוועזן דער רב פון שטעטעל, שלמה פרענקעל, וואס איז געוועזן באשטימט פאר א „סדאטשיק", און פאר דעם חטא, וואס עס האבען אויסגעפעהלט רעקרוטען, האט מען איהם אבגעגעבען פאר א „שטראפנאי סאלדאט" און אבגעשיקט קיין ווילנע. די זשאנדארמעריע האט דערביי געלאזט וויסען דער מיליטערישער מאכט, אז דער ארעסטירטער רב איז בכלל א „פאליטיש־פארדעכטיגע פערזאן" און אז ביי אים פלעגען אבגעהאלטען ווערען „געהיימע פארזאמלונגען"; גענומען האט זיך די באשולדיגונג דערפון, וואס דער רב פרענקעל איז געוועזן א ב א ה א ל ט ע נ ע ר מ ש כ י ל און צו אים פלעגען געהיים אריינקומען אנדערע משכילים, און מען האט צוזאמען געקנעלט מענדעלסאנ'ס ווערק" (ז. 179). און א. טשעריקאווער פאררופט זיך דערביי אויף די זכרונות פון וו. ארענדט, פון וואנען ער האט גענומען דעם אקארשט געבראכטען עפיזאד.

איך מוז אנווייזען, אז די גאנצע מעשה מיט אן ארשער רב שלמה פרענקעל איז לא דובים ולא יער, און אז א. טשעריקאווער איז דא אריינגעפאלען אין א הארבען טעות.

וו. ארענדט'ס ערינערונגען זיינען געוועזן געדרוקט אין פערטען באנד פון דעם זאמעל־בוך „יעווריסקאיא לעטאפיס", וואס איז ארוים אין לענינגראד אין יאר 1926. איך האב דאן נאך געלעבט אין לענינגראד און האב געקראגען דאס בוך גלייך ווי ס'איז ערשינען. ביים לייענען ארענדט'ס זכרונות איז זייער אינהאלט מיר פארגעקומען פארדעכטיג באקאנט. איך האב מיך דערמאנט אן דער ערצעהלונג „שטראפנאי" פון דעם באוואוסטען רוסיש־אידישען בעלעטריסט און רעדאקטאר פון דער ערשטער רוסיש־אידישער צייטונג „ראזסוועט", יוסף ראבינאוויטש (געב. אין 1817, געשט. אין 1869) די ערצעהלונג איז געוועזן פארעפענטליכט אין 1859 אין זשורנאל „רוסקי וועסטניק" און איבערגעדרוקט אין ערשטען באנד פון ראבינאוויטש'עס ווערק (פעטערבורג, 1880). איך האב ארענדט'ס ארטיקעל פארגליכען מיט ראבינאוויטש'עס ערצעהלונג, — און עס האט זיך ארויסגעשטעלט, אז מיר האבען דא פאר זיך אן אומפארשעמטען פלאגיאט, א ליטערארישע גנבה: ארענדט האט ווארט־ביי־ווארט איבערגעשריבען, מיט געוויסע פארקירצונגען, ראבינאוויטש'עס בעלעטריסטיש ווערק און עס אנגעבען, פאר, כלומרשט, זיינע פערזענליכע „עראינערונגען". דער סיוזשעט פון ראבינאוויטש'עס „שטראפנאי" קעהר זיך אן צו דער צייט פון ניקאלאי דעם ערשטען; עס ווערט דא געשילדערט, ווי מען האט א קהל'סמאן, וואס איז געוועזן אן עלטערער מענש, א סוחר און א משכיל, אבגעגעבען פאר א שטראף־רעקרוט, פאר נישט צושטעלען די געהעריגע צאל רעקרוטען. ארענדט האט אין זיין פלאגיאט אריבערגעטראגען די האנדלונג צו די יארען 1860—1864, ד. ה., צו דער צייט פון אלעקסאנדער דעם צווייטען. דער נאמען פון דעם שטראף־רעקרוט איז אין ראבינאוויטש'עס ערצעהלונג ניט אנגעוויזען, האט ארענדט אים פארוואנדעלט אין דעם „ארשער רב, ר' שלמה פרענקעל"; דערביי איז ער, דער רב הייסט עס, געבליבען ביי איהם א „משכיל", ווי דער העלד פון ראבינאוויטש'עס ערצעהלונג. דערצו נאך האט ער אים געמאכט אין די אויגען פון דער זשאנדארמעריע פאר א „פאליטיש־פארדעכטיגע פערזאן". אויסער אט די ענדערונגען, איז ארענדט'ס ארטיקעל א בוכשטעבליכע קאפיע פון ראבינאוויטש'עס „שטראפנאי" *).

די אומגעלומפערטקייט פון די ענדערונגען, וואס ארענדט האט געמאכט, ווארפען זיך אין די אויגען. עס איז משונה'דיג און אומגלויבליך, אז א ארשער רב זאל מיט אכציג יאר צוריק זיין א „באהאלטענער משכיל". און צווייטענס, האט אזא מעשה בכלל ניט געקאנט פארקומען אין 1864־1860, ווייל דורכ'ן בארימטען אוקאז פון אלעקסאנדער דעם צווייטען, פון 26טען אויגוסט, 1856, איז אבגעשאפט געווארען דאס נעמען פון אידען אלס שטראף־רעקרוטען, קאנטאניסטען, און „פאימאניקעס". און פונדעסטוועגען פאררופט זיך איצט א. טשעריקאווער אויף ארענדט'ס פלאגיאט, ווי אויף אן עדות־זאגונג פון א „בן־דור", און נעמט אן זיין פאנטאסטישע מעשה פאר א ווירקליכען פאקט.

---

*) איך האב דאן גלייך אנגעוויזען דער רעדאקציע פון „יעווריסקאיא לעטאפיס" אויף ארענדט'ס פלאגיאט. זי איז געווארן זעהר אויפגעבראכט און האט געוואלט פארעפענטליכען די זאך אין דער פרעסע. דערנאך אבער האט זי זיך פון דעם אפגעהאלטען, און אט פארוואס: ארענדט האט אין דער קארעספאנדענץ מיט דער רעדאקציע פון „יעווריסקאיא לעטאפיס" אנגעוויזען זיין אדרעס, אז ער לעבט אין מאסקווע, אין א מושב־זקנים פון אלטע רעוואלוציאנערען. ווארשיינליך איז דער פעלשער געוועזן פונקט אזא „רעוואלוציאנער", ווי דער ארשער רב — א „באהאלטענער משכיל". אבער אין די ערשטע יארען נאך דער אקטאבער־רעוואלוציע האבען זיך ניט וועניג פארדעכטיגע און אפילו פארברעכערישע פערזאנען „צוגעשמירט" צו אמאליגע רעוואלוציאנערע טוער. האט די רעדאקציע פון „יעווריסקאיא לעטאפיס" באשלאסען צו פארשווייגען ארענדט'ס פלאגיאט, מורא־האבענדיג, אז די באלשעוויקעס זאלען אים פאר זיין שענדליכער האנדלונג ניט ארויסוואַרפען פון מושב זקנים, אדער זיך באגעהן מיט אים אפשר נאך שטרענגער.